

European Commission
against Racism and Intolerance

ECRI
Commission européenne
contre le racisme et l'intolérance

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

CRI(2003) 8 REV.
Version croate
Croatian version

EUROPSKA KOMISIJA PROTIV RASIZMA I NESNOŠLJIVOSTI

OPĆA POLITIČKA PREPORUKA ECRI-JA BR.7

O NACIONALNOM ZAKONODAVSTVU ZA BORBU PROTIV RASIZMA I RASNE DISKRIMINACIJE

**DONESENA 13.PROSINCA 2002.GODINE
I IZMJENJENA 7. PROSINCA 2017.GODINE**

Secretariat of ECRI
Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: +33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

Posjetite našu Internet stranicu : www.coe.int/ecri

Europska komisija protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI):

podsjećajući na Deklaraciju koju su donijeli čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe na svom prvom sastanku na vrhu održanom u Beču 8. i 9. listopada 1993.godine;

podsjećajući na to da je Plan djelovanja za borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti kao dio te Deklaracije pozvao Odbor ministara da osnuje Europsku komisiju protiv rasizma i nesnošljivosti koja bi bila nadležna, *inter alia*, formulirati opće političke preporuke za države članice;

podsjećajući i na Završnu deklaraciju i Plan djelovanja koje su donijeli čelnici država i Vlada država članica Vijeća Europe na svom drugom sastanku na vrhu održanom u Strasbourgu 10. i 11. listopada 1997. godine;

podsjećajući na to da članak 1. Opće deklaracije o ljudskim pravima proglašava da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i u pravima;

uzimajući u obzir Međunarodnu konvenciju o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije;

uzimajući u obzir Konvenciju br. 111 Međunarodne organizacije rada o diskriminaciji (zaposlenje i zanimanje);

uzimajući u obzir članak 14. Europske konvencije o ljudskim pravima;

uzimajući u obzir Protokol br. 12 Europske konvencije o ljudskim pravima koji sadrži opću odredbu kojom se zabranjuje diskriminacija;

uzimajući u obzir sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava;

vodeći računa o Povelji Europske unije o temeljnim pravima;

vodeći računa o Direktivi Vijeća Europske unije br. 2000/43/EZ koja primjenjuje načelo jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo i Direktivi Vijeća Europske unije br. 2000/78/EZ kojom se uspostavlja opći okvir za jednako postupanje u zaposlenju i zanimanju;

uzimajući u obzir Konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida;

podsjećajući na opću političku preporuku ECRI-ja br. 1 o borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti i opću političku preporuku ECRI-ja br.2 o tijelima za jednakost za borbu protiv rasizma i nesnošljivosti na nacionalnoj razini;

naglašavajući da ECRI u svojim izvješćima po pojedinim zemljama redovno preporuča državama članicama donošenje djelotvornih zakonskih mjera za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije;

podsjećajući da su se u Političkoj deklaraciji donesenoj 13. listopada 2000. godine na završnoj sjednici Europske konferencije protiv rasizma, Vlade država članica Vijeća Europe obvezale donijeti i provesti, gdje god je potrebno, nacionalno zakonodavstvo i upravne mjere koje se izričito i konkretno bore protiv rasizma i zabranjuju rasnu diskriminaciju u svim područjima javnoga života;

Podsjećajući isto tako na Deklaraciju i Program djelovanja donesene na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i povezane nesnošljivosti održanoj u Durbanu u Južnoj Africi od 31. kolovoza do 8. rujna 2001. godine;

svjesna da sami zakoni nisu dovoljni da bi se iskorijenio rasizam i rasna diskriminacija, ali uvjereni da su zakoni vrlo bitni u borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije;

naglašavajući ključnu važnost odgovarajućih zakonskih mjera u djelotvornoj borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije na način koji je u isto vrijeme odvraćajući i žrtva ga, u najvećoj mogućoj mjeri, smatra zadovoljavajućim;

uvjereni da djelovanje države kao donositelja zakona protiv rasizma i rasne diskriminacije ima i obrazovnu funkciju u društvu, tako što prenosi snažnu poruku da u društvu vladavine prava neće biti tolerirani pokušaji legitimizacije rasizma i rasne diskriminacije;

nastojeći, uz ostale napore koji se ulažu na međunarodnoj i europskoj razini, pomoći državama članicama u njihovoj borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije, određujući na sažet i precizan način ključne elemente koje treba uključiti u odgovarajuće nacionalno zakonodavstvo;

preporuča Vladama država članica:

- a. donijeti zakone protiv rasizma i rasne diskriminacije, ako takvi zakoni već ne postoje ili su nepotpuni;
- b. osigurati da ti zakoni sadrže ključne elemente koji su navedeni u tekstu koji slijedi.

Ključni elementi nacionalnog zakonodavstva protiv rasizma i rasne diskriminacije

I. Definicije

1. U svrhe ove Preporuke, primjenjuju se sljedeće definicije:
  - a) “rasizam” znači vjerovanje da osnova kao što je rasa¹, boja kože, jezik, vjeroispovijest, nacionalnost ili nacionalno ili etničko podrijetlo opravdava omalovažavanje osobe ili skupine osoba, ili ideju o nadmoći osobe ili skupine osoba.
  - b) “izravna rasna diskriminacija” znači svako različito postupanje na temelju rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti ili nacionalnog ili etničkog podrijetla koje nema nikakvo objektivno i razumno opravdanje. Različito postupanje nema nikakvo objektivno i razumno opravdanje ako ne teži ostvariti legitiman cilj ili ako ne postoji razuman odnos razmjernosti između korištenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti.
  - c) “neizravna rasna diskriminacija” znači slučajeve kada osobe koje pripadaju skupini određenoj na osnovi kao što je rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, nacionalnost ili nacionalno ili etničko podrijetlo ne mogu lako ispuniti neki naoko neutralan čimbenik, kao što je odredba, kriterij ili praksa, ili ih on stavlja u nepovoljan položaj, osim ako taj čimbenik ima objektivno i razumno opravdanje. Takvo opravdanje postoji ako teži ostvariti legitiman cilj i ako postoji razuman odnos razmjernosti između korištenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti.

II. Ustavno pravo

2. Ustav bi trebao utjelovljivati načelo jednakog postupanja, obvezu države promicati jednakost te pravo pojedinaca na slobodu od diskriminacije na osnovama kao što su rasa, boje kože, jezik, vjeroispovijest, nacionalnost ili nacionalno ili etničko podrijetlo. Ustavom se može predvidjeti da se iznimke od načela jednakog postupanja mogu propisati zakonom pod uvjetom da one ne predstavljaju diskriminaciju.
3. Ustavom bi se trebala predvidjeti mogućnost ograničavanja slobode izražavanja, okupljanja i udruživanja u cilju borbe protiv rasizma. Sva takva ograničenja moraju biti u skladu s Europskom konvencijom o ljudskim pravima.

---

¹ Budući da sva ljudska bića pripadaju istoj vrsti, ECRI odbacuje teorije koje se temelje na postojanju različitih “rasa”. Međutim, u ovoj Preporuci ECRI koristi taj naziv kako bi osigurala da osobe koje se općenito i pogrešno doživljavaju kao pripadnici “druge rase” ne budu isključene iz zaštite koju pružaju zakoni.

III. Građansko i upravno pravo

4. Zakonom treba jasno definirati i zabraniti izravnu i neizravnu rasnu diskriminaciju.
5. Zakonom treba predvidjeti da zabrana rasne diskriminacije ne sprječava održavanje ili donošenje privremenih posebnih mjera namijenjenih sprječavanju ili naknadi za nepovoljni položaj u koji su stavljene osobe određene po osnovama navedenim u stavku 1 b) (u daljnjem tekstu: navedene osnove) ili radi olakšavanja njihovog punog sudjelovanja u svim područjima života. S tim mjerama ne treba nastaviti nakon postizanja željenih ciljeva.
6. Zakonom treba predvidjeti da se sljedeći postupci, *inter alia*, smatraju oblicima diskriminacije: segregacija, diskriminacija udruživanjem; najavljena namjera diskriminacije; davanje uputa drugima da vrše diskriminaciju; poticanje drugih na diskriminaciju; pomaganje drugima prilikom diskriminacije.
7. Zakonom treba predvidjeti da se zabrana diskriminacije primjenjuje na sva javna tijela kao i na sve fizičke ili pravne osobe i u javnom i privatnom sektoru, u svim područjima, kao što su, naročito: zaposlenje, članstvo u profesionalnim organizacijama, obrazovanje, izobrazba, stanovanje, zdravstvo, socijalna zaštita, dobra i usluge namijenjene javnosti i javnim mjestima; obavljanje gospodarskih aktivnosti, javne usluge.
8. Zakonom treba propisati dužnost javnih tijela da promiču jednakost i sprječavaju diskriminaciju u obavljanju svojih funkcija.
9. Zakonom treba propisati dužnost javnih tijela da osiguraju da one stranke kojima dodjeljuju ugovore, zajmove, darovnice i druge pogodnosti poštuju i promiču politiku nediskriminacije. Zakonom posebice treba predvidjeti da javna tijela uvjetuju dodjelu ugovora, zajmova, darovnica i drugih pogodnosti poštivanjem politike nediskriminacije i njenim promicanjem od strane druge stranke. Zakonom treba predvidjeti da nepoštivanje tog uvjeta može dovesti do raskida ugovora, darovnice ili drugih pogodnosti.
10. Zakonom treba osigurati da sve žrtve diskriminacije imaju na raspolaganju jednostavan pristup sudskim i/ili upravnim postupcima, uključujući postupke mirenja. U hitnim slučajevima, žrtvama diskriminacije trebali bi biti dostupni ubrzani postupci u kojima se donose privremene odluke.
11. Zakonom treba predvidjeti da ako osobe koje smatraju da im je nanesena nepravda činom diskriminacije iznesu pred sudom ili drugim nadležnim tijelom činjenice iz kojih se može pretpostaviti da je došlo do izravne ili neizravne diskriminacije, tada protivna stranka mora dokazati da diskriminacije nije bilo.
12. Zakonom treba predvidjeti djelotvorne, razmjerne i odvraćajuće sankcije za slučajeve diskriminacije. Te sankcije trebaju uključivati naknadu i materijalne i moralne štete žrtvama.

13. Zakonom treba predvidjeti nužni pravni alati za preispitivanje, na trajnoj osnovi, sukladnosti svih zakona, propisa i upravnih odredaba na nacionalnoj i lokalnoj razini sa zabranom diskriminacije. Zakone, propise i upravne odredbe za koje se utvrdi da nisu u skladu sa zabranom diskriminacije treba izmijeniti i dopuniti ili staviti izvan snage.
14. Zakonom treba predvidjeti da diskriminirajuće odredbe sadržane u pojedinačnim ili kolektivnim ugovorima ili sporazumima, unutarnjim pravilnicima poduzeća, pravilima kojima se uređuju profitne ili neprofitne udruge i pravilima kojima se uređuju neovisna zanimanja i organizacije radnika i poslodavaca budu izmijenjene ili proglašene ništavnim.
15. Zakonom treba predvidjeti zabranu uznemiravanja u vezi s jednom od navedenih osnova.
16. Zakonom treba predvidjeti obvezu obustave javnog financiranja organizacija koje promiču rasizam. Tamo gdje postoji sustav javnog financiranja političkih stranaka, takva obveza treba uključiti obustavu javnog financiranja političkih stranaka koje promiču rasizam.
17. Zakonom treba predvidjeti mogućnost raspuštanja organizacija koje promiču rasizam.

IV. Kazeno pravo

18. Zakonom treba sankcionirati sljedeća djela kada su ona počinjena namjerno:
  - a) Javno poticanje na nasilje, mržnju ili diskriminaciju,
  - b) Javne uvrede i kleveta ili
  - c) prijetnjeprotiv osobe ili skupine osoba na osnovi njihove rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti ili nacionalnog ili etničkog podrijetla;
  - d) Javno izražavanje, s rasističkim ciljem, ideologije koja zagovara nadmoć, ili koja podcjenjuje ili ocrnjuje skupinu osoba na osnovi njihove rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti, ili nacionalnog ili etničkog podrijetla;
  - e) Javno nijekanje, umanjivanje važnosti, opravdavanje ili opraštanje, s rasističkim ciljem, zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina;
  - f) Širenje ili dijeljenje u javnosti, ili proizvodnja ili spremanje s ciljem širenja ili dijeljenja u javnosti, s rasističkim ciljem, pisanih, slikovnih ili drugih materijala koji sadrže pojavnosti iz stavaka 18 a), b), c) i e).
  - g) Osnivanje ili vodstvo skupine koja promiče rasizam; potpora takvoj skupini i sudjelovanje u njezinim aktivnostima s namjerom pridonošenja kaznenim djelima iz stavaka 18 a), b), c), d), e) i f);
  - h) Rasna diskriminacija u obavljanju javne službe ili zanimanja;

19. Zakonom treba sankcionirati genocid.
20. Zakon treba predviđati kažnjivost namjernog poticanja, pomaganja, podupiranja i pokušaja počinjenja kaznenih djela iz stavaka 18. i 19.
21. Zakonom treba predvidjeti da rasna motivacija čini otežavajuću okolnost za sva kaznena djela koja nisu navedena u stavcima 18. i 19.
22. Zakonom treba predvidjeti kaznenopravnu odgovornost pravnih osoba za kaznena djela iz stavaka 18., 19., 20. i 21.
23. Zakonom treba predvidjeti djelotvorne, razmjerne i odvraćajuće sankcije za kaznena djela iz stavaka 18., 19., 20. i 21. Zakon treba propisati i pomoćne ili alternativne sankcije.

V. Zajedničke odredbe

24. Zakonom treba predvidjeti osnivanje jednog ili više tijela za jednakost za borbu protiv rasizma i nesnošljivosti kako je navedeno u općoj političkoj preporuci ECRI-ja br. 2. Zakonom treba u nadležnost takvog tijela uključiti sljedeće: pomoć žrtvama, istražne ovlasti, pravo pokrenuti sudske postupke i sudjelovati u njima; praćenje zakonodavstva i davanje savjeta zakonodavnim i izvršnim tijelima; podizanje svijesti o pitanjima vezanim uz rasizam i rasnu diskriminaciju u društvu te promicanje politika i praksi koje imaju za cilj osigurati jednako postupanje.
25. Zakonom treba predvidjeti da organizacije kao što su udruge, sindikati i druge pravne osobe koje imaju, prema kriterijima propisanim u nacionalnom pravu, legitiman interes u borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije, imaju pravo pokrenuti građanske postupke, umiješati se u upravnim postupcima ili pokretati kaznene postupke čak i ako se ne navodi posebna žrtva. Ako se navodi posebna žrtva, nužno je pribaviti njezin pristanak.
26. Zakonom treba žrtvama koje se žele pojaviti pred sudom kao tužitelji ili podnositelji zahtjeva, a koje za to nemaju dovoljno sredstava, jamčiti besplatnu pravnu pomoć i, kada je nužno, odvjetnika kojeg imenuje sud. Ako je nužno, potrebno je bez naknade osigurati i tumača.
27. Zakonom treba predvidjeti zaštitu od bilo kakvih mjera osvete osoba koje tvrde da su žrtve rasno motiviranih djela ili rasne diskriminacije, osoba koje prijavljuju takva djela ili osoba koje pružaju dokaze.
28. Zakonom treba predvidjeti jedno ili više neovisnih tijela kojima će se povjeriti istraga navodnih djela diskriminacije počinjenih od strane pripadnika policije, pogranične policije, vojske i zatvorskog osoblja.

Obrazloženje uz opću političku preporuku ECRI-ja br.7 o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije

Uvod

1. Ova opća politička preporuka (u daljnjem tekstu: Preporuka) usredotočuje se na ključne elemente nacionalnog zakonodavstva za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije. Iako je ECRI svjesna da pravna sredstva sama po sebi nisu dovoljna za postizanje toga cilja, ona vjeruje da je nacionalno zakonodavstvo protiv rasizma i rasne diskriminacije nužno za djelotvornu borbu protiv tih pojava.
2. U okviru svog pojedinačnog pristupa svakoj zemlji, ECRI redovno preporuča državama članicama Vijeća Europe donošenje djelotvornih zakonskih mjera s ciljem borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije. Preporuka nastoji dati pregled tih mjera i razjasniti i nadopuniti preporuke formulirane u vezi s tim u pojedinačnim izvješćima ECRI-ja o svakoj zemlji. Cilj je Preporuke također i odražavati opća načela sadržana u međunarodnim instrumentima navedenim u Preambuli.
3. ECRI vjeruje da odgovarajuće zakonodavstvo za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije treba sadržavati odredbe u svim granama prava, tj. ustavnom, građanskom, upravnom i kaznenom pravu. Samo takav integrirani pristup omogućit će državama članicama rješavanje tih problema na način koji je sa stajališta žrtve najiscrpniji, najdjelotvorniji i koji najviše zadovoljava. U području borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije, građansko i upravno pravo često predviđaju fleksibilna pravna sredstva koja mogu olakšati žrtvi put do pravne zaštite. Kazneno pravo ima simboličan učinak koji podiže svijest društva o ozbiljnosti rasizma i rasne diskriminacije i ima jak odvraćajući učinak ako se provodi na djelotvoran način. ECRI je uzela u obzir činjenicu da se mogućnosti koje nude različite grane prava međusobno nadopunjuju. Posebice u odnosu na borbu protiv rasne diskriminacije, ECRI preporuča državama članicama Vijeća Europe donošenje odredaba ustavnog, građanskog i upravnog prava i, u određenim slučajevima, dodatno donošenje odredaba kaznenog prava.
4. Zakonske mjere nužne za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije na nacionalnoj razini predstavljene su u obliku ključnih elemenata koje bi nacionalno zakonodavstvo država članica trebalo sadržavati. ECRI naglašava da su mjere koje preporuča sukladne različitim pravnim sustavima, radilo se o sustavu *common law-a* ili kontinentalnog prava ili mješovitom sustavu. Nadalje, elementi koje ECRI smatra ključnim za djelotvoran pravni okvir protiv rasizma i rasne diskriminacije mogu se prilagoditi posebnim okolnostima u svakoj zemlji. One bi stoga mogle biti navedene u jednom posebnom aktu ili u različnim područjima nacionalnog zakonodavstva (građansko pravo, upravno pravo i kazneno pravo). Ti ključni elementi mogli bi se uključiti i u šire zakonodavstvo koje obuhvaća borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije. Na primjer, prilikom donošenja zakonskih mjera protiv diskriminacije, države članice mogu zabraniti, uz rasnu diskriminaciju, druge oblike diskriminacije kao što je ona na osnovi spola, spolne orijentacije, invalidnosti, političkog i drugog mišljenja, socijalnog podrijetla, imovine, rođenja i drugog statusa.

Konačno, države članice mogle bi na cijelom nizu područja primijeniti opća pravila što se stoga ne mora nužno navesti u ovoj Preporuci. Takav je stav, na primjer, u građanskom pravu u odnosu na višestruku odgovornost, neizravnu odgovornost i utvrđivanje razine naknade štete; u kaznenom pravu, u odnosu na uvjete odgovornosti i strukturu kažnjavanja; a u postupovnim pitanjima u odnosu na ustrojstvo i nadležnost sudova.

5. U svakom slučaju, te ključne sastavnice predstavljaju samo minimalni standard; to znači da su sukladne zakonskim odredbama koje osiguravaju veću razinu zaštite koju je donijela ili će donijeti država članica te da one ni u kome slučaju ne smiju činiti osnovu za smanjenje razine zaštite protiv rasizma i rasne diskriminacije koju država članica već pruža.

I. Definicije

Stavak 1. Preporuke

6. U Preporuci pojam „rasizam“ treba tumačiti u širokom smislu, uključujući pojave kao što su ksenofobija, antisemitizam i nesnošljivost. U odnosu na osnove navedene u definicijama rasizma i izravne i neizravne rasne diskriminacije (stavak 1. Preporuke), uz osnove koje su općenito pokrivene mjerodavnim pravnim instrumentima u području borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije, kao što je rasa, boja kože i nacionalno i etničko podrijetlo, Preporuka pokriva i jezik, vjeroispovijest i nacionalnost.² Uključivanje tih osnova u definicije rasizma i rasne diskriminacije utemeljeno je na ECRI-jevom mandatu, a to je borba protiv rasizma, antisemitizma, ksenofobije i nesnošljivosti. ECRI smatra da ti pojmovi, koji se mijenjaju tijekom vremena, u današnje vrijeme pokrivaju pojavnosti kojima su cilj osobe ili skupine na osnovi rase, boje kože, vjeroispovijesti, jezika, nacionalnosti i etničkog podrijetla. Kao rezultat toga, izrazi „rasizam“ i „rasna diskriminacija“ koji se koriste u Preporuci obuhvaćaju sve pojave pokrivene mandatom ECRI-ja. Nacionalno podrijetlo ponekad se tumači kao da sadrži pojam nacionalnosti. Međutim, kako bismo osigurali stvarnu pokrivenost tog pojma, on je izrijekom naveden u popisu osnova, uz nacionalno podrijetlo. Uporaba izraza „osnova kao“ u definicijama rasizma i izravne i neizravne rasne diskriminacije ima za cilj stvaranje otvorenog popisa osnova, dopuštajući im tako da se razvijaju zajedno s društvom. Međutim, u kaznenom bi se pravu mogla uspostaviti iscrpna lista osnova radi poštivanja načela predvidljivosti na kojem se temelji ova grana prava.
7. Za razliku od definicije rasne diskriminacije (stavci 1b) i c) Preporuke), koja treba biti uključena u zakon, definicija rasizma dana je samo u svrhu ove Preporuke i države članice mogu same odlučiti hoće li u zakonu definirati rasizam. Ako odluče to učiniti, mogu, u odnosu na kazneno pravo, donijeti definiciju koja je preciznija od one u stavku 1 a) radi poštivanja temeljnih načela ove grane prava. Da bi se dogodio rasizam nije nužno da jedna ili više navedenih osnova čine jedini ili odlučujući čimbenik koji vodi do omalovažavanja ili ideje o nadmoći.

---

² ECRI shvaća pojam „nacionalnost“ onako kako je on definiran u članku 2. a) Europske konvencije o nacionalnosti: „nacionalnost“ znači pravnu vezu između osobe i države i ne ukazuje na etničko podrijetlo osobe“.

Dovoljno je da se te osnove nalaze među čimbenicima koji vode do omalovažavanja ili ideje o nadmoći.

8. Definicije izravne i neizravne rasne diskriminacije sadržane u staccima 1b) i c) Preporuke nadahnute su definicijama iz Direktive Vijeća Europske Unije 2000/43/EZ koja primjenjuje načelo jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo i Direktive Vijeća Europske unije br. 2000/78/EZ kojom se uspostavlja opći okvir za jednako postupanje u zaposlenju i zanimanju te sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava. U skladu s tom sudskom praksom, različito postupanje predstavlja diskriminaciju ako nema objektivno i razumno opravdanje. To načelo primjenjuje se na različito postupanje po bilo kojoj od osnova navedenih u definiciji rasne diskriminacije. Međutim, različito postupanje na osnovi rase, boje kože i etničkog podrijetla može imati objektivno i razumno opravdanje samo u krajnje ograničenom broju slučajeva. Na primjer, kod zaposlenja, kada boja kože čini istinski i odlučujući preduvjet za zaposlenje zbog prirode dotičnih aktivnosti ili konteksta u kojem se one obavljaju, neravnopravnost na toj osnovi može imati objektivno i razumno opravdanje. Općenito, pojam objektivnog i razumnog opravdanja potrebno je tumačiti što je uže moguće u odnosu na neravnopravnost po bilo kojoj od navedenih osnova.

II. Ustavno pravo

9. Pojam „ustav“ treba u Preporuci tumačiti u širokom smislu, uključujući temeljne zakone te pisana i nepisana pravila. U staccima 2. i 3., Preporuka predviđa da određena načela trebaju biti sadržana u Ustavu, a potrebno ih je provoditi putem odredaba u zakonima i propisima.

Stavak 2. Preporuke

10. U stavku 2., Preporuka dopušta mogućnost da se zakonom predvide iznimke od načela jednakoga postupanja, pod uvjetom da ne predstavljaju diskriminaciju. Kako bi taj preduvjet bio zadovoljen, u skladu s definicijama diskriminacije predloženim u staccima 1b) i c) Preporuke, iznimke moraju imati objektivno i razumno opravdanje. To se načelo primjenjuje na sve iznimke, uključujući one kojima se određuje različito postupanje na osnovi nacionalnosti.

Stavak 3. Preporuke

11. Prema stavku 3. Preporuke, Ustavom treba predvidjeti da se sloboda izražavanja, okupljanja i udruživanja može ograničiti u svrhu borbe protiv rasizma. U članku 10. stavku 2. i članku 11. stavku 2. Europske konvencije o ljudskim pravima nabrojani su ciljevi koji bi mogli opravdati ograničavanje tih sloboda. Iako se borba protiv rasizma ne navodi kao jedan od tih ciljeva, Europski sud za ljudska prava u svojoj ju sudskoj praksi smatra uključenom. U skladu s navedenim člancima Konvencije, ova bi ograničenja trebala biti propisana zakonom i nužna u demokratskom društvu

III. Građansko i upravno pravo

Stavak 4. Preporuke

12. Preporuka predviđa u članku 4. da bi se zakonom trebala jasno definirati i zabraniti izravna i neizravna rasna diskriminacija. U stavku 1b) i c) daje definiciju izravne i neizravne rasne diskriminacije. Značenje izraza „različito postupanje“ široko je i uključuje svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje, davanje prednosti ili propuštanje kako u prošlosti, tako u sadašnjosti ili budućnosti. Izraz „osnova“ mora uključivati osnove koje su stvarne ili pretpostavljene. Na primjer, ako je osoba izložena različitom postupanju zbog pretpostavke da je musliman ili muslimanka, iako to u stvarnosti nije slučaj, takvo bi postupanje svejedno predstavljalo diskriminaciju na temelju vjeroispovijesti.
13. Diskriminirajuće radnje rijetko se temelje samo na jednoj ili više navedenih osnova već na kombinaciji tih osnova s drugim čimbenicima. Da bi došlo do diskriminacije, dovoljno je stoga da jedna od navedenih osnova čini jedan od čimbenika koji vode do različitoga postupanja. Uporabu ograničavajućih izraza kao što je „razlika u postupanju *samo ili isključivo* na temelju...” potrebno je stoga izbjegavati.

Stavak 5. Preporuke

14. U svom stavku 5., Preporuka predviđa mogućnost privremenih posebnih mjera namijenjenih sprječavanju ili naknadi štete za dovođenje u nepovoljniji položaj osoba određenih po navedenim osnovama, ili olakšavanju njihovog punog sudjelovanja u svim poljima života. Primjer privremenih posebnih mjera kojima je cilj sprječavanje ili naknada štete za nepovoljnosti povezane s nabrojanim osnovama: vlasnik tvornice koji nema osoba crne boje kože na menadžerskim položajima, ali ima mnogo osoba crne boje kože zaposlenih na pokretnoj traci može organizirati tečaj izobrazbe za radnike crne boje kože koji žele unaprjeđenje. Primjer privremenih posebnih mjera kojima je cilj olakšati punopravno sudjelovanje, u svim područjima života, osoba određenih po navedenim osnovama: policija bi mogla organizirati kampanju zapošljavanja na način koji bi ohrabrivao molbe posebice pripadnika određenih etničkih skupina koje su nedovoljno predstavljene u policiji.

Stavak 6. Preporuke

15. Preporuka u stavku 6. konkretno navodi određena djela koja bi se trebala po zakonu smatrati oblicima diskriminacije. Teorijski, primjena općih pravnih načela i definicija diskriminacije trebala bi omogućiti obuhvaćanje tih djela. Međutim, praksa pokazuje da se ta djela često zanemaruju ili isključuju iz područja primjene zakonodavstva. Zbog djelotvornosti, moglo bi stoga biti korisno zakonom izričito predvidjeti da se takva djela smatraju oblicima diskriminacije.
16. Među djelima koja se u Preporuci konkretno navode kao oblici diskriminacije, sljedeća djela zahtijevaju kratko objašnjenje:
  - Segregacija je djelo kojim (fizička ili pravna) osoba odvaja druge osobe na temelju jedne od nabrojanih osnova bez objektivnog i razumnog opravdanja u skladu s predloženom definicijom diskriminacije. Kao rezultat toga, dobrovoljan čin odvajanja od drugih

osoba na temelju jedne od navedenih osnova ne predstavlja segregaciju.

- Diskriminacija zbog udruživanja nastaje kada je osoba diskriminirana na temelju njenog udruživanja ili kontakata s jednom ili više osoba koje su određene na temelju jedne od nabrojanih osnova. To je slučaj, na primjer, kada se odbije zaposliti osobu zato što je ona/on vjenčana za osobu koja pripada određenoj etničkoj skupini.
- Najavljena namjera diskriminacije trebala bi se smatrati diskriminacijom čak i ako nema konkretne žrtve. Na primjer, taj bi se zakon trebao primijeniti na oglas za posao u kojem se navodi da Romi/Cigani ne trebaju podnijeti molbu iako se niti jedan Rom/Cigan nije zapravo prijavio.

Stavak 7. Preporuke

17. Prema stavku 7. Preporuke, zabrana diskriminacije treba se primjenjivati na sva područja. Glede zaposlenja, zabrana diskriminacije treba pokrivati pristup zaposlenju, zanimanju i samozaposlenju te uvjete rada, naknade, napredovanja i otkaze.
18. Glede članstva u profesionalnim organizacijama, zabrana diskriminacije treba pokrivati: članstvo u organizaciji radnika ili poslodavaca ili u bilo kojoj organizaciji čiji članovi obavljaju neko određeno zanimanje; uključenost u takve organizacije i pogodnosti koje pružaju takve organizacije.
19. Glede obrazovanja, zabrana diskriminacije treba pokrivati javno i privatno predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko i visoko obrazovanje. Nadalje, pristup obrazovanju ne bi trebao ovisiti o useljeničkom statusu djece ili njihovih roditelja.
20. Glede izobrazbe, zabrana diskriminacije treba pokrivati početno i trajno stručno usavršavanje, sve vrste i razine stručnog vodstva, napredno stručno usavršavanje i prekvalifikaciju, uključujući stjecanje praktičnog radnog iskustva.
21. Glede stanovanja, diskriminaciju treba zabraniti posebice u odnosu na pristup stanovanju, na uvjete stanovanja i raskid ugovora o najmu.
22. Glede zdravstva, diskriminaciju treba zabraniti posebice u odnosu na pristup skrbi i liječenju, i u odnosu na način na koji se pruža skrb i liječe pacijenti.
23. Glede socijalne zaštite, zabrana diskriminacije treba pokrivati socijalno osiguranje, socijalne naknade, socijalnu pomoć (naknade za stanovanje, naknade za mlade) i način postupanja prema korisnicima socijalne zaštite.
24. Glede roba i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, treba zabraniti diskriminaciju, na primjer, prilikom kupovine robe u trgovini, prilikom davanja molbe za zajam u banci i u odnosu na pristup diskotekama, kafićima i restoranima. Zabrana diskriminacije ne treba biti usmjerena samo prema onima koji robe i usluge čine dostupnim drugima nego i prema onima koji primaju robe i usluge od drugih, kao što je

slučaj kod poduzeća koje bira pružatelje određenih roba i usluga na temelju jedne od nabrojanih osnova.

25. Glede obavljanja gospodarske djelatnosti, ovo područje pokriva pravo o tržišnom natjecanju, odnose između poduzeća i odnose između poduzeća i države.
26. Područje javnih usluga uključuje aktivnosti policije i drugih tijela za provedbu zakona, službenika u pograničnoj policiji, vojsci i zatvorskog osoblja.

Stavak 8. Preporuke

27. Prema stavku 8 . Preporuke, zakonom treba propisati dužnost javnih tijela da promiču jednakost i sprječavaju diskriminaciju u obavljaju svojih funkcija. Obveze koje ta tijela imaju moraju biti što je jasnije navedene u zakonu. U tu svrhu, javna bi tijela mogla biti obvezana izraditi i provesti „programe jednakosti“ pripremljene uz pomoć tijela za jednakost iz stavka 24. Preporuke. Zakonom treba predvidjeti redovno ocjenjivanje programa jednakosti, praćenje njihovih učinaka, kao i djelotvorne mehanizme provedbe i mogućnost izvršenja tih programa primjenom zakonskih mjera putem nacionalnog specijaliziranog tijela. Program jednakosti trebao bi, na primjer, uključivati imenovanje osobe za kontakt radi rješavanja pitanja rasne diskriminacije i uznemiravanja ili organiziranja tečajeva o diskriminaciji za izobrazbu osoblja. Glede obveze promicanja jednakosti i sprječavanja diskriminacije, Preporuka pokriva samo javna tijela; međutim, bilo bi poželjno da se slična obveza odnosi i na privatni sektor.

Stavak 10. Preporuke

28. Prema stavku 10. Preporuke, žrtvama bi u hitnim slučajevima trebali biti dostupni ubrzani postupci u kojima se donose privremene odluke. Ti su postupci važni u onim situacijama u kojima su neposredne posljedice navodnog diskriminirajućeg djela posebno ozbiljne ili čak nepopravljive. Stoga bi, na primjer, žrtve diskriminacijske deložacije iz stana trebale moći odgoditi tu mjeru privremenom sudskom odlukom do donošenja pravomoćne presude.

Stavak 11. Preporuke

29. S obzirom na teškoće s kojima se tužitelji suočavaju prilikom prikupljanja nužnih dokaza u predmetima vezanim uz diskriminaciju, zakonom treba olakšati dokazivanje diskriminacije. Zbog toga se u takvim predmetima, prema stavku 11. Preporuke, zakonom treba predvidjeti podjela tereta dokazivanja. Podjela tereta dokazivanja znači da bi tužitelj trebao predočiti činjenice koje dopuštaju pretpostavku diskriminacije, a zatim teret dokazivanja prelazi na tuženika koji mora dokazati da diskriminacije nije bilo. Stoga, u slučaju navodne izravne rasne diskriminacije, tuženik mora dokazati da različito postupanje ima objektivno i razumno opravdanje. Na primjer, ako je djeci Romima/Ciganima zabranjen pristup bazenu, bilo bi dovoljno da tužitelj dokaže je toj djeci pristup bio uskraćen dok je djeci koja nisu Romi/Cigani pristup bio dozvoljen. Onda bi tuženik trebao dokazati da je to uskraćivanje pristupa utemeljeno na objektivnom i razumnom opravdanju, kao što je činjenica da dotična djeca nisu imala kape za kupanje koje su nužne da bi se moglo pristupiti

bazenu. Isto se načelo treba primjenjivati na navodne slučajeve neizravne rasne diskriminacije.

30. Glede ovlasti pribavljanja nužnih dokaza i informacija, sudovi trebaju imati sve odgovarajuće ovlasti u tom pogledu. Takve ovlasti treba dati i svakom tijelu za jednakost nadležnom donositi odluke o pojedinačnim prigovorima zbog diskriminacije (vidi stavak 21. opće političke preporuke br. 2).

Stavak 12. Preporuke

31. Stavak 12. Preporuke navodi da zakonom treba predvidjeti djelotvorne, razmjerne i odvratajuće sankcije za slučajeve diskriminacije. Osim plaćanja naknade za materijalnu i moralnu štetu, sankcije bi trebale uključivati mjere kao što je vraćanje izgubljenih prava. Na primjer, zakonom treba omogućiti sudu naložiti ponovno primanje u poduzeće ili stan, pod uvjetom da se poštuju prava trećih osoba. U slučaju diskriminacijskog odbijanja zapošljavanja osobe, zakonom treba predvidjeti da, ovisno o okolnostima, sud može narediti poslodavcu da ponudi zaposlenje osobi koja je žrtva diskriminacije.
32. U slučaju diskriminacije od strane privatne škole, zakonom se treba predvidjeti mogućnost povlačenja prava javnosti koje je škola dobila ili nepriznavanje diploma koje ona izdaje. U slučaju diskriminacije od strane ustanove koja je otvorena za javnost, zakonom treba predvidjeti mogućnost povlačenja dozvole i zatvaranja ustanove. Na primjer, u slučaju diskriminacije od strane diskoteke, treba biti moguće povući toj diskoteci dozvolu za prodaju alkoholnih pića.
33. Nenovčani oblici naknade štete, kao što je objava cijele ili dijela sudske presude, mogu biti važni za ostvarivanje pravde u slučajevima diskriminacije.
34. Zakonom treba predvidjeti mogućnost nametanja programa pozitivnih mjera osobi koja vrši diskriminaciju. To je važna vrsta pravnoga lijeka za promicanje dugoročnih promjena u organizaciji. Na primjer, osoba koja vrši diskriminaciju mogla bi biti obvezna organizirati za svoje osoblje posebne programe izobrazbe koji imaju za cilj borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije. Tijelo za jednakost treba sudjelovati u izradi i praćenju takvih programa.

Stavak 15. Preporuke

35. Prema stavku 15. Preporuke, zakonom treba predvidjeti zabranu uznemiravanja u vezi s jednom od navedenih osnova. Uznemiravanje se sastoji od ponašanja koje je vezano uz jednu od navedenih osnova, koje ima za svrhu ili čiji je učinak povreda dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ozračja. Zaštita protiv uznemiravanja vezanog uz jednu od navedenih osnova trebala bi u što je većoj mogućnoj mjeri biti usmjerena ne samo prema ponašanju pokretača uznemiravanja već i prema ponašanju drugih osoba. Na primjer, trebalo bi biti moguće poslodavca smatrati odgovornim, ako je primjenjivo, za uznemiravanje od strane kolega, drugih zaposlenika ili trećih osoba (kao što su klijenti i dobavljači).

Stavak 16. Preporuke

36. U stavku 16. Preporuke navodi se da zakonom treba predvidjeti obvezu prekida javnog financiranja političkih stranaka koje promiču rasizam. Na primjer, takvim strankama treba uskratiti javno financiranje izborne promidžbe.

Stavak 17. Preporuke

37. U stavku 17. Preporuke navodi se da zakonom treba predvidjeti mogućnost raspuštanja organizacija koje promiču rasizam. U svim slučajevima, raspuštanje takvih organizacija moguće je samo kao rezultat sudske odluke. O pitanju raspuštanja takvih organizacija govori se i u Odjeljku IV – Kazneno pravo (vidi stavke 43. i 49. ovog Obrazloženja).

IV. Kazneno pravo

Stavak 18. Preporuke

38. Preporuka ograničava opseg određenih kaznenih djela iz stavka 18. uvjetom da su počinjena u „javnosti“. Postojeća praksa pokazuje da rasističko ponašanje u određenim slučajevima izbjegne kazneni progon jer se smatra da nije javne prirode. Stoga države članice trebaju osigurati da uvjet počinjenja u „javnosti“ nije preteško ispuniti. Stoga bi, na primjer, taj uvjet trebao biti zadovoljen u slučajevima kada se radi o riječima izgovorenim na sastancima neonacističkih organizacija ili riječima izmijenjenim tijekom rasprave na internetskom forumu.
39. Neka od kaznenih djela iz stavka 18. Preporuke odnose se na ponašanje s ciljem „grupiranja osoba“. Postojeća praksa pokazuje da zakonske odredbe s ciljem sankcioniranja rasističkog ponašanja često ne pokrivaju takvo ponašanje osim ako je ono usmjereno protiv konkretne osobe ili skupine osoba. Kao rezultat toga, izrazi usmjereni protiv većih skupina ljudi, kao što je slučaj s nazivima za tražitelje azila i strance općenito, često nisu pokriveni ovim odredbama. Zbog toga se u stavku 18 a), b), c) i d) Preporuke ne govori o „skupini“ nego o „grupiranju“ osoba.
40. Naziv „kleveta“ iz stavka 18 b) treba tumačiti u širem smislu, posebice uključujući pismene i usmene klevete.
41. Stavak 18 e) Preporuke upućuje na zločine genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločinima. Zločin genocida treba tumačiti u skladu s definicijom iz članka II Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida i članka 6. Statuta Međunarodnog kaznenog suda (vidi stavak 45. Obrazloženja). Zločine protiv čovječnosti i ratne zločine treba tumačiti prema definiciji iz članaka 7. i 8. Statuta Međunarodnog kaznenog suda.
42. Stavak 18 f) Preporuke odnosi se na širenje, dijeljenje, proizvodnju ili spremanje pisanih, slikovnih ili drugih materijala koji sadrže rasistička očitovanja. Ti pojmovi uključuju širenje takve vrste materijala internetom. Takav materijal uključuje glazbenu potporu kao što su ploče, kasete i nosači zvuka, dodatna oprema za računala (npr. diskete, programska podrška), video kasete, DVD-ove i igre.

43. Stavak 18. g) Preporuke predviđa kriminalizaciju određenih djela povezanih sa skupinama koje promiču rasizam. Pojam skupine uključuje posebice *de facto* skupine, organizacije, udruženja i političke stranke. Preporuka predviđa zabranu osnivanja skupine koja promiče rasizam. Ta zabrana uključuje i održavanje ili ponovno okupljanje skupine koja je bila zabranjena. O pitanju raspuštanja skupine koja promiče rasizam govori se i u Odjeljku III – Građansko i upravo pravo (vidi stavak 37. ovog Obrazloženja) i kasnije (vidi stavak 49. ovog Obrazloženja). Štoviše, pojam „potpore“ uključuje radnje kao što je osiguravanje financiranja za skupinu, zadovoljavanje drugih materijalnih potreba, izrada ili nabavljanje isprava.
44. U svom stavku 18 h) Preporuka navodi da bi se zakonom trebala kažnjavati rasna diskriminacija u obavljanju javne dužnosti ili zanimanja. U tom se slučaju *mutatis mutandis* primjenjuju definicije iz stavaka 1 b) i c). Rasna diskriminacija u obavljanju javne dužnosti ili zanimanja uključuje naročito diskriminacijsko odbijanje usluge namijenjene javnosti, kao što je diskriminacijsko odbijanje od strane bolnice da brine o osobi i diskriminacijsko odbijanje prodaje proizvoda, davanja bankovnog zajma ili dopuštanje pristupa diskoteci, kafiću ili restoranu.

Stavak 19. Preporuke

45. Stavak 19. Preporuke predviđa da bi se zakonom trebao kažnjavati genocid. U tu svrhu, zločin genocida treba tumačiti u skladu s definicijom iz članka II Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida i članka 6. Statuta međunarodnog kaznenog suda, tj. kao „jedno od sljedećih djela počinjenog s namjerom uništavanja, u postupnosti ili djelomično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine kao takve: ubijanje članova skupine; nanošenje teške tjelesne ili mentalne povrede članovima skupine; namjerno nametanje skupini uvjeta života sračunatih na to da dovedu do njezinog fizičkog uništenja u cijelosti ili djelomično; nametanje mjera za sprječavanje rađanja djece unutar skupine; prisilno premještanje djece iz te skupine u neku drugu skupinu.“ Preporuka se odnosi samo na kažnjavanje genocida, ali ne i ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti jer oni nisu nužno rasističke prirode. Međutim, ako se pokaže da oni jesu takve prirode, treba primijeniti otežavajuću okolnost iz stavka 21. Preporuke.

Stavak 20. Preporuke

46. Stavak 20. Preporuke predviđa da se treba kažnjavati poticanje, pomaganje, podupiranje i pokušaj počinjenja nekog od kaznenih djela iz stavaka 18. i 19. Ova se preporuka primjenjuje samo na ona djela u odnosu na koja je poticanje, pomaganje, podupiranje ili pokušaj počinjenja moguć.

Stavak 21. Preporuke

47. Prema stavku 21. Preporuke, rasna motivacija počinitelja djela koje nije pokriveno stavcima 18. i 19. treba predstavljati otežavajuću okolnost. Nadalje, zakonom se može kažnjavati rasno motivirana nekvalificirana djela kao posebna djela.

Stavak 22. Preporuke

48. Prema stavku 22. Preporuke, zakonom treba predvidjeti kaznenu odgovornost pravnih osoba. Ta odgovornost treba nastupiti kada je kazneno djelo u ime pravne osobe počinila bilo koja osoba, posebice djelujući kao organ pravne osobe (na primjer, predsjednik ili direktor) ili kao njezin predstavnik. Kaznena odgovornost pravne osobe ne isključuje kaznenu odgovornost fizičkih osoba. Javna tijela mogu biti isključena od kaznene odgovornosti pravnih osoba.

Stavak 23. Preporuke

49. Prema stavku 23. Preporuke, zakonom treba predvidjeti pomoćne ili alternativne sankcije. To bi, na primjer, mogao biti rad za opće dobro na slobodi, sudjelovanje na tečajevima za izobrazbu, lišenje određenih građanskih ili političkih prava (npr. prava obavljanja određenih zanimanja ili funkcija; prava birati ili biti biran) ili objavljivanje cijele ili dijela sankcije. U odnosu na pravne osobe, popis mogućih sankcija mogao bi uključivati, osim novčanih kazni: odbijanje ili prestanak javnog davanja ili pomoći, isključenje iz obavljanja trgovačkih aktivnosti, stavljanje pod sudski nadzor, zatvaranje ustanove koja je korištena za počinjenje kaznenog djela, oduzimanje materijala korištenog za počinjenje kaznenog djela i raspuštanje pravne osobe (o zadnjem vidi stavke 37. i 43. ovog obrazloženja).

V. Zajedničke odredbe

Stavak 24. Preporuke

50. Pojediniosti uspostave tijela za jednakost utvrđene su općom političkom preporukom ECRI-ja br. 2.

Stavci od 51. do 55. se brišu temeljem opće političke preporuke br. 2 donesene 7. prosinca 2017. godine.

Stavak 25. Preporuke

56. Preporuka predviđa u svom stavku 25. da organizacije kao što su udruženja, sindikati i druge pravne osobe s legitimnim interesom trebaju imati pravo podnositi tužbe. Takva je odredba važna, na primjer, u slučajevima kada se žrtva boji osвете. Nadalje, mogućnost da takve organizacije pokrenu postupak zbog rasne diskriminacije bez navođenja konkretne žrtve nužna je za rješavanje onih slučajeva diskriminacije u kojima je teško identificirati takvu žrtvu ili slučajeve koji utječu na neodređen broj žrtava.

Stavak 27. Preporuke

57. Prema stavku 27. Preporuke, zakonom treba predvidjeti zaštitu od osvete. Takva zaštita ne treba se omogućiti samo osobi koja je pokrenula postupak ili podnijela tužbu nego se treba proširiti i na one koji daju dokaze, informacije ili drugu pomoć u vezi sa sudskim postupcima ili tužbom. Takva zaštita od ključne je važnosti kako bi se ohrabrile žrtve rasno motiviranih zločina i diskriminacije na podnošenje tužbe vlastima te kako bi se ohrabрили svjedoci da svjedoče. Kako bi bile djelotvorne, pravne odredbe koje štite protiv osvete trebale bi predvidjeti odgovarajuću i jasnu sankciju. To bi moglo uključiti i mogućnost donošenja privremenih mjera kako bi se zaustavila djela osvete i/ili nadoknadila šteta žrtvama takvih djela..

